

Список використаних джерел

1. Мармаза О. І. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. Харків: Планета-принт, 2016. 197 с.
2. Ващенко Л. М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: монограф. Київ: Тираж, 2005. 380 с.
3. Дичківська І. Д. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Академ-видав, 2004. 352 с.

Троян А. В., здобувачка 1-го курсу СО «Магістр»,
філологічного факультету,
спеціальності 035 «Філологія»

*Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Україна*

*Науковий керівник – Зарішняк І. М., канд. пед. наук, доц.,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Україна*

ТИПОВІ ПОМИЛКИ ВИКЛАДАЧА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЇ

Одним із важливих завдань сучасного викладача є усвідомлення, яким має бути результат освіти та підбір для своєї діяльності таких технологій, засобів, методів навчання, форм організації навчальної діяльності студентів, які будуть ефективними у досягненні найвищого результату.

Розмаїття форм і методів організації навчального процесу, застосування інноваційних освітніх технологій у вищій школі, пошуки альтернативних шляхів передачі знань не змогли вплинути на фундаментальність лекційно-семінарської форми організації занять, що в абсолютній більшості вишів залишається провідною. Сама назва говорить про те, що одним із базових компонентів є лекція [3, с. 1].

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичні основи лекційно-семінарської системи сформульовано у працях П. Ерднієва, О. Єгорова, П. Ібрагімова, А. Новікова, В. Сластьоніна, Л. Величко, М. Гузик, О. Зайцева, Г. Чорнобельської, Л. М. Калашнікова, О. А. Жерновникова та ін. З огляду на велику зацікавленість цією темою постає питання виокремлення типових помилок викладача під час проведення лекції.

Попри те, що ця проблематика вивчалася і досліджувалася багатьма вченими, вона не втратила своєї актуальності й до нашого часу, оскільки її складність не дозволила дослідникам цю проблему вичерпати сповна.

Метою роботи є визначення типових помилок викладача під час проведення лекції для подальшого їх запобігання.

Основними формами організації навчального процесу у вищій школі є лекції, семінарські, лабораторні, практичні заняття, самостійна робота студентів, позааудиторна (виробнича) практика. Головною ланкою дидактичного циклу є лекція.

Цей термін походить від латинського «*lectio*», що у перекладі означає читання, а похідне «*lector*» – читець. Таке значення обумовлено тим, що спочатку у Давній Греції, Давньому Римі, а потім і в університетах середньовічної Європи основною формою роботи викладача було коментоване читання текстів книг [3, с. 1].

У сучасній педагогічній науці навколо поняття «лекція» ведеться дискусія. Одні вчені вважають, що лекція є методом навчальної роботи. Інші схильні ототожнювати це поняття з формою навчальної роботи у вищих навчальних закладах. Існує також думка, що лекція – це вид навчальної діяльності, який проводиться у межах традиційних форм навчання.

Неоднозначними є також міркування щодо місця лекції у сучасній вищій школі. Спостерігається тенденція до зниження її ролі у професійній підготовці, оскільки доступність великої кількості різноманітних джерел інформації дає можливість студентам самостійно добувати знання, а тому інформаційна функція викладача втрачає актуальність. Сучасні інформаційні технології з використанням комп'ютерних систем мають повністю витіснити діяльність викладача як лектора. Усі ці міркування не мають аксіоматичного характеру і є лише предметом дискусії.

Л. М. Калашнікова та О. А. Жерновникова у своєму навчальному посібнику «Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях» зазначають: «Лекція – це ефективна форма систематичного, живого, безпосереднього контакту свідомості, почуття, волі, інтуїції, переконання, усього багатства особистості педагога з внутрішнім світом слухачів» [2, с. 121].

Академік С. У. Гончаренко в «Українському педагогічному словнику» дає таке визначення лекції: «Лекція – систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, методів науки. Лекції бувають навчальними (одна з основних форм навчального процесу й один з основних методів викладання у вузі) і публічним (одна з основних форм пропаганди й поширення наукових знань)» [1, с. 189]. Також вчений виокремив головні вимоги лекцій: «науковість, доступність, єдність форми й змісту, емоційність викладу, органічний зв'язок з іншими видами навчальних занять – семінарами, практичними заняттями тощо» [1, с. 189].

«Лекція – це стрункий, логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певної наукової проблеми, теми чи розділу

навчального предмета, ілюстрований за необхідністю наочністю та демонструванням дослідів. Лекція має органічно поєднуватися з іншими видами навчальних занять, слугувати підґрунтям для поглиблення і систематизації знань, які набуваються студентами в процесі аудиторної та позааудиторної навчальної роботи», – зазначає Т. І. Туркот [4, с. 138].

Щоб сповна зрозуміти помилки викладача під час проведення лекцій, варто ознайомитись із низкою функцій, які має виконувати лекція.

Виділяють такі функції:

- інформаційна функція – лекція дозволяє у найбільш концентрованій формі зосередити ту інформацію, що передає зміст освіти;
- методологічна функція лекції забезпечує вироблення певного наукового підходу до предмета, що полягає у вивченні предмета у русі й розвитку;
- виховна функція лекції має свої специфічні особливості, оскільки, з одного боку, спонукає викладача самоудосконалюватися на педагогічній ниві, а з іншого – формує ціннісні, моральні орієнтири слухачів, їх громадську активність, розуміння соціальних і професійних норм поведінки;
- розвивальна функція лекції пов'язана із завданням формування пізнавальної активності аудиторії, вимагає ведення лекційного викладання як процесу самостійного творчого пізнання;
- орієнтуюча функція лекції дозволяє спрямувати слухача (в потоці інформації, одержаної із різноманітних джерел – лекцій, семінарських та практичних занять, вивчення навчальної та наукової літератури тощо);
- організуюча функція лекції надзвичайно значуща, саме вона робить лекцію незамінною, вона здатна об'єднати всі елементи складного процесу пізнання, організувати й спрямувати процес для досягнення поставлених педагогічних цілей;
- діагностична функція проявляється у тому, що, читаючи лекцію, викладач водночас при здійсненні зворотного зв'язку відзначає, які з питань важко сприймалися аудиторією, що у подальшому може викликати ускладнення на семінарських заняттях; як у подальшому можна удосконалити виклад цієї теми тощо;
- стимулююча функція виражається в тому, що після гарної лекції виникає бажання пізнати ще більше, знайти відповіді на ті питання, які зацікавили своєю неоднозначністю, проблематичністю;
- систематизуюча функція полягає у тому, що саме лекція дозволяє найбільш наочно продемонструвати місце навчальної дисципліни у системі наук, виявити міжпредметні й міждисциплінарні зв'язки, втілювати правило: «Навчай спеціальності, а не окремому предмету» [3, с. 3].

Повною мірою реалізувати перелічені функції, зробити лекцію повноцінною допомагають такі дидактичні принципи:

1. *Спрямованості навчання на реалізацію мети освіти.* Готуючи лекцію, викладач повинен не тільки бачити її місце у навчальній дисципліні, її міжпредметні та міждисциплінарні зв'язки, але й проєктувати специфіку майбутньої діяльності студента, що реалізується через зміст освіти.

2. *Науковості та інформативності.* Коли викладач добирає матеріал, то він повинен пам'ятати, що реалізація змісту освіти повинна базуватися на виважених, насамперед загальноприйнятих теоріях.

3. *Логічності й систематичності.* Цей принцип проходить наскрізною ниткою через всю систему навчання, як на етапі його планування, так і в процесі реалізації програм. Знання, що передаються під час лекцій, повинні передаватися у визначеній послідовності, утворюючи своєрідний фундамент для наступних тем.

4. *Принцип наступності.* При відборі і викладі занять необхідно спиратися на одержані раніше знання і можливий досвід діяльності.

5. *Доступності викладеного матеріалу.* Готуючись до лекції, викладач повинен дати собі відповіді на питання: «Хто мій слухач? Який його рівень підготовленості, загальних знань? Який він за віком?». Звісно, це приведе до диференційованого підходу у відборі матеріалів.

6. *Проблемності навчання.* Відхід від схоластики у навчанні передбачає відмову від такої подачі матеріалу, коли залишається лише тільки переказати зміст лектора. В умовах розвиваючого навчання особливого значення набуває створення проблемних ситуацій, стимуляція самостійних пошуків вирішення питань.

7. *Історичності.* Викладений матеріал повинен співвідноситися не тільки із сучасністю, але і з тією епохою, конкретним часом, коли зародилася ідея, розглядалося явище, з'явився той чи інший факт.

8. *Зв'язку теорії з практикою, навчання з життям.* Кожне теоретичне положення має пов'язуватися з перспективами подальшої професійної діяльності, з виходом у повсякденне життя.

9. *Єдності навчання й виховання.* Одне з головних правил дидактики проголошує: «Навчаючи, виховуй, а виховуючи – навчай». На жаль, іноді трапляється, що викладач, зосереджуючись на певній інформації, випускає з виду той аспект, як вона впливатиме на особистість студента. Тож сама поведінка лектора, всі приклади й аргументи, що наводяться під час лекції, повинні проєктуватися на кінцеві виховні цілі процесу навчання.

10. *Свідомості й активності.* На етапі підготовки до лекції викладач повинен знайти ті важелі впливу, які б сприяли виробленню мотивів навчання.

Цей принцип має величезне виховне значення, адже завдяки ньому відбувається підготовка свідомих, ініціативних фахівців.

11. *Наочності*. Використання наочних об'єктів, макетів, муляжів, схем, графіків розвиває спостережливість, увагу, мислення, дозволяє викладачеві позбавитися монотонності, а студенту – найбільш ефективно засвоїти матеріал.

12. *Міцності знань*. Відповідно до цього принципу матеріал має бути не просто зрозумілим і засвоєним, але й утримуватися в пам'яті надовго, формувати світогляд особистості [3, с. 4–5].

Виходячи з усього, можна сформулювати поради, які стануть корисними викладачу для уникнення помилок під час проведення лекцій:

1. Варто ознайомитись із видами лекцій для подальшого уникнення їх сплутування. Існують такі традиційні види лекцій: вступна, інформаційна (тематична), заключна (підсумкова) та оглядова лекції.

2. Важливим є глибоке ознайомлення лектора із матеріалом навчальної дисципліни, функціями та принципами лекцій.

3. Існує необхідність детального відбору навчального матеріалу, який передбачає первинне ознайомлення з темами розділу, що будуть вивчатися на наступних заняттях. Головне завдання при цьому визначається необхідністю збудження інтересу до навчального матеріалу теми, розкриття наявних взаємозв'язків між іншими темами та пояснення системності у знаннях.

4. Варто пам'ятати про головні дії лектора під час виступу: повідомлення теми лекції; повідомлення плану лекції (основні вузлові питання); ознайомлення зі списком літератури; нагадування змісту попередньої лекції, пов'язування його з новим матеріалом; реалізація тез лекції (змістовна частина лекції) з підведенням підсумків кожного питання; підведення підсумків лекції, відповіді на питання; рекомендації щодо підготовки до семінарських і практичних занять; повідомлення теми наступного заняття.

5. Під час лекцій викладачеві необхідно виробити первинну мотивацію, коли кожен студент може дати собі відповіді на питання: «Чому мені важливо знати цю навчальну дисципліну? Як вона мені знадобиться і тепер, і у майбутньому?».

6. Оформлення за сучасними вимогами тексту лекції, що був обговорений на засіданні кафедри.

7. Творчий пошук, імпровізації мають бути виваженими, не протирічити загальній концепції підготовки фахівця. Врешті-решт усі види професійної діяльності науково-педагогічних працівників мають співвідноситися з державними стандартами освіти, новітніми вимогами до педагогічної діяльності.

8. Викладач повинен підготуватись до акту публічного виступу, який складається із таких етапів:

- *Психологічна підготовка.* Викладач повинен виробити у себе розуміння значущості своєї діяльності, впевненості у своїх знаннях. Певною мірою цьому сприяє осмислення дидактичних цілей, міжпредметних і міждисциплінарних зв'язків, розуміння місця цієї навчальної дисципліни і цієї теми у підготовці фахівця.
- *Попереднє вимірювання часу* на висвітлення кожного питання (хронометраж). Цей етап дає змогу вносити певні корективи у час, відведений для висвітлення кожної композиційної частини. За необхідності визначається, чим можна пожертвувати, залишити поза лекцією або вносити до плану-конспекту семінарського заняття, а які з питань необхідно висвітлити більш детально.
- *Риторична підготовка.* Конспект лекції можна порівняти з нотною партитурою, адже в ньому міститься не тільки текст, але й спеціальні позначки лектора: де слід уповільнити темп, щоб дати матеріал під запис, а де можна темп прискорити; де поставити логічний наголос; з якою інтонацією розповісти той чи інший фрагмент матеріалу. Особливу увагу варто звернути на дикцію, принаймні на ті слова, що потребують специфічної вимови, наприклад, терміни-запозичення з інших мов [3, с. 32].

1. Перед тим як почати лекцію, корисно попередньо ще раз перечитати весь конспект, уважно проглянути і, якщо необхідно, скоректувати цифри, імена, дати, назви. Більшість лекторів, щоб краще засвоїти підготовлений матеріал, попередньо проговорюють його подумки за планом, конспектом або повним текстом, проводячи свого роду прискіпливий контрольний огляд всієї лекції.

2. Авторитет лектора значно знижується, якщо він займається переказом одного якогось підручника чи посібника. Слід пам'ятати, що з розвитком друкарства, комп'ютерних технологій викладач перестав бути єдиним джерелом знань, тож і лекція повинна бути оригінальною і має викликати інтерес до предмета.

3. Для того, щоб викликати інтерес і підтримувати його протягом всієї лекції, необхідно створити чітку мотивацію навчання, продемонструвати, наскільки важливим у професійній діяльності або у формуванні світогляду особистості є тема, що розглядається, сприяти самоудосконаленню кожного, хто її слухає, вчити критичному мисленню, знаходити зв'язок з емпіричним життєвим досвідом кожного.

4. Рівень навичок конспектування у різних слухачів різний. Тому під час лекції потрібно знайти правильний темп, а іноді й зосередити увагу на матеріалі, який слід обов'язково записати.

5. Приступаючи до проведення лекції, викладач повинен пам'ятати, що психологи виділяють 4 фази, які характеризують динаміку лекції.

- 1) Початок сприйняття – 4–5 хвилин. На цьому етапі варто зосередитися на трансформації мимовільної уваги у довільну.
- 2) Оптимальна активність сприйняття – 20–30 хвилин. Саме на цей час приходить пік працездатності, тому варто спланувати свою діяльність так, щоб саме на цей період припадав найбільш складний для розуміння матеріал.
- 3) Фаза зусиль – 10–15 хвилин. Це передвісник стомлення, але слухач ще може керувати своєю діяльністю.
- 4) Фаза стомлення. Саме у цей період варто дати можливість трохи перепочити, розповісти цікавий випадок, якщо дозволяє ситуація, то і пожартувати. Навіть невеличкий відпочинок дозволяє повернути аудиторію до активного сприйняття матеріалу.

1. Часто молодий лектор, перейнятий проблемою швидкого завоювання авторитету, намагається йти шляхом збільшення вимог, збільшення дистанції між собою і своїми підлеглими, вважаючи: чим більше суворості, заборон, обмежень, тим краще. Студент, який відчуває тиск, займає частіше всього пасивно-захисну позицію. Така установка негативно впливає на його формування як спеціаліста і людини. Для того, щоб змінити установку студентів, лектору необхідно змінити власні установки щодо них.

2. Грубим порушенням необхідно вважати ситуації, коли лектор приходить, маючи при собі не текст лекції, а підручник, який потім читається на занятті. Замість користі це тільки наносить шкоду і компроментує кафедру загалом. Навіть якщо лекційний матеріал читається на нових курсах і проходить стадію апробації, він оформлюється за наявним вимогами і повинен відпрацьовуватися ще з більшою ретельністю.

Отже, одним з основних завдань підготовки викладачів під час роботи з лекціями є формування їхньої професійної компетентності, важливою складовою якої є вміння здійснювати навчальну та виховну роботу, вміння правильно підібрати матеріали для найкращої підготовки студентів, виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і до постійного самовдосконалення, створювати психологічно комфортні умови для самореалізації та розгортання творчого потенціалу. Також одним із головних завдань викладачів є вміння правильно поставити мету і добирати відповідні засоби для її досягнення. Основними ж умовами ефективності такої роботи вважаємо високий рівень професійної компетентності викладачів, зокрема рівень їхньої інтелектуальної підготовки задля уникнення труднощів у викладацькій діяльності.

Список використаних джерел

1. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Головка. Київ: Либідь, 1997. 373 с.

2. Калашнікова Л. М., Жерновникова О. А. Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях: навч. посіб. Харків, 2016. 260 с.
3. Методика підготовки та проведення лекцій у національній академії внутрішніх справ / за ред. Є. М. Моїсєєва URL: https://okor.naiau.kiev.ua/assets/files/npa-navs/MetRec_lekc.pdf
4. Туркот Т. І., Коновал О. А. К. Ушинський як фундатор філософії освіти. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2017. Вип. 1. С. 242–248. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2017_1_29 (дата звернення 10.04.21).

Фіяло Т. О., здобувачка 1-го курсу СО «Магістр»,
факультету хімії, біології і біотехнологій,
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Україна
Науковий керівник – Зарішняк І. М., канд. пед. наук, доц.,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Україна

МОНІТОРИНГ В АДАПТИВНІЙ СИСТЕМІ НАВЧАННЯ

В умовах сьогодення сучасні технології покликані зробити життєдіяльність кожної людини комфортнішою в усіх її аспектах. Не дивним є застосування сучасних цифрових технологій і в навчальній діяльності провідних закладів освіти. Педагоги з усього світу досить позитивно діляться набутим досвідом, висвітлюють прогресивні напрями і переваги, обґрунтовують ефективно впровадження різноманітних інноваційних тенденцій в галузі освіти. Однією з таких технологій, на наш погляд, є застосування моніторингу в адаптивній системі навчання.

Відповідно, актуальність моніторингу в адаптивній системі навчання підтверджується працями провідних дослідників, науковців та педагогів, які вивчають адаптивне навчання як один із найпрогресивніших та найперспективніших напрямів, що вміщу в себе сучасна освітня галузь у загальному розумінні. Зокрема і вітчизняні, і зарубіжні дослідники приділили увагу як сутності та особливостям адаптивної системи навчання різних освітніх рівнів, так і питанням моніторингу за такої системи навчання. Проте недостатньо досліджено роль моніторингу в адаптивній системі навчання.

Мета роботи – з'ясувати суть та розкрити роль моніторингу в адаптивній системі навчання.